

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

Проаналізовано роль ЗМІ у вирішенні актуальних проблем соціальної педагогіки в умовах становлення інформаційного суспільства, обґрунтовано провідне значення ЗМІ як сучасного засобу соціального виховання та необхідність готовності соціальних педагогів до використання ЗМІ у соціально-педагогічних технологіях, особливо соціального виховання в родині.

Ключові слова: актуальні соціально-педагогічні проблеми, взаємовплив соціального виховання та засобів масової інформації, соціальність, соціальне виховання в інформаційному суспільстві, медіасоціалізація, кіберсоціалізація.

Формування глобальної культури людства в епоху розбудови інформаційного суспільства ХХІ ст. актуалізує значення як засобів масової інформації (ЗМІ), які забезпечують становлення єдиного інформаційного простору планети, так і соціальної педагогіки, яка за допомогою механізмів соціального виховання, розвитку соціальності має сприяти здоланню ціннісних конфліктів, притаманних інформаційній культурі не лише на суспільному рівні (між індивідами та соціальними групами), але й на регіональному (між країнами та групами країн) і глобальному (між регіонами світу й групами регіонів). Отже, соціальна педагогіка сучасності має забезпечити гармонізацію індивідуальної та соціальної складових на внутрішньому соціокультурному рівні соціальних суб'єктів у системі “країна – регіон світу – людство”, оскільки соціальна культура кожного з цих суб'єктів визначатиме його цілісність, сталість і можливість реалізувати як власну культуру, так і культуру інформаційної доби людства в цілому, проте зробити це можна, лише застосовуючи соціально-виховний потенціал ЗМІ.

Соціальна значущість та інтенсивний розвиток цих засобів актуалізували наукові дослідження в таких напрямках, як: ЗМІ – соціальний інститут суспільства (Н. Богомолова, Ю. Буданцев, В. Горохов, Я. Засурський, Г. Лассвелл, Г. Маклюєн, А. Москаленко, Ю. Хабермас, В. Шрамм), взаємовплив ЗМІ й суспільства (О. Ваганова, Ю. Горський, Дж. Клеппер, П. Лазарсфельд, Г. Маркує, Г. Солганік), соціалізаційний вплив ЗМІ (В. Воробйов, Н. Габор, О. Дроздов, О. Журін, Н. Костенко, І. Левшина, М. Недопитанський, В. Ягупов та ін.), ЗМІ та медіаосвіта (Л. Баженова, Л. Мастерман, А. Моль, С. Пензін, О. Шариков та ін.). Останнім часом роль засобів масової комунікації у глобалізаційному процесі вивчала О. Ваганова, специфіку новітнього ЗМІ – Інтернету та соціалізації в ньому аналізували О. Шеремет, А. Чистяков, кіберсоціалізацію – С. Бондаренко, О. Кудашкіна, В. Плешаков, А. Скуратов, феномен медіакультури став предметом наукового дослідження О. Мурюкіна, Н. Рижих, О. Столбнікової, С. Шумаєвої. В Україні педагогічний, зокрема соціально-педагогічний, аспект ЗМІ відображено в наукових працях О. Невмержицької – роль розважальних програм центральних каналів телебачення України як чинник морального виховання підлітків, Ю. Казакова – педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів, І. Курліщук – педагогічні засади соціалізації студентської молоді засобами масової комунікації, С. Семчук – особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей

дошкільного віку, А. Шведова – соціально-педагогічні аспекти телебачення та тележурналістики тощо. Однак роль засобів масової інформації у вирішенні актуальних соціально-педагогічних проблем сучасності досліджено недостатньою.

Метою статті є визначення ролі ЗМІ в процесі соціального виховання інформаційного суспільства та їх значення в соціально-педагогічних технологіях сучасності.

Засоби масової інформації – соціальний інститут, що забезпечує зміцнення доцентрових, інтеграційних процесів, формування та розвиток менталітету соціуму шляхом поширення інформації (зокрема соціальних цінностей, знань, норм поведінки) в масовому масштабі; виникає на певному ступені філогенезу, коли реалізація соціальних зв'язків лише через безпосереднє міжособистісне спілкування гальмує динаміку культури суспільства. Урізноманітнення видів ЗМІ (книга, преса, радіо, кіно, телебачення, Інтернет тощо) залежить від стану матеріально-технічної культури людства та його потреби у прискоренні поширення інформації. Специфіка ЗМІ полягає у швидкості й регулярності інформування кількісно великої, зазвичай географічно розосередженої аудиторії (людей різного віку, статі, соціального стану тощо), що уможливорює практично одночасне споживання інформації, яка має опосередкований, певною мірою стереотипний характер.

ЗМІ за всіх часів відігравали значну роль у соціальному становленні людини, але в умовах інформаційного суспільства стають найвпливовішим інститутом *соціалізації* людини протягом життя, культурного розвитку всіх соціальних груп, соціокультурного вдосконалення соціуму, формування глобальної культури людства. Саме через ЗМІ суспільство формує еталони соціального виховання, транслюючи ідеали, приклади для наслідування, культурні символи, моделі соціокультурної діяльності, що схвалюються та заперечуються. Осучаснення та здешевлення ЗМІ уможливорює донесення цієї інформації до кожного громадянина, а, отже, і забезпечення гарантованої його соціалізації. Якість цієї соціалізації (спрямованість на соціальний взаєморозвиток людини й соціуму або маніпулювання суспільною та індивідуальною свідомістю) залежить не від ЗМІ, а від соціальних цінностей тих, хто володіє цими засобами і хто обирає для поширення в них ту чи іншу інформацію.

Сучасне наукове знання визначає ЗМІ як багатофункціональний соціальний інститут, що володіє, крім соціалізаційної, ще й комунікаційною, просвітницькою, дозвіллево-розважальною, компенсаторною, освітньою, виховною, зокрема соціально-виховною, та багатьма іншими функціями

Соціально-виховна функція ЗМІ полягає в тому, що через них створюються сприятливі умови для цілеспрямованого закріплення та масового тиражування цінностей соціального (сімейного, етнічного, конфесійного, професійного, громадянського, регіонального) існування, відповідних ідеалів, норм та зразків соціальної поведінки, базових соціальних рис тощо, які в систематизованому вигляді відбивають менталітет певного соціуму, суспільний настрій, впливаючи на соціальне становлення та реалізацію особистості в певному суспільстві, розвиваючи передусім *громадянську соціальність* усіх соціальних суб'єктів (людина, група, суспільство). З появою регіональних, глобальних ЗМІ соціальне спілкування значно розширюється, оскільки люди отримують доступ до соціальних цінностей, соціальної культури країн різних континентів, що сприяє як підвищенню загальнокультурного рівня, так і соціальному вдосконаленню індивідів, різноманітних соціальних груп, народів, регіонів, людства. ЗМІ за допомогою різних каналів комунікації надають можливість встановлювати й підтримувати соціальні зв'язки зі значно ширшим соціальним середовищем, ніж через безпосереднє спілкування, а, отже, і поглиблювати власний соціальний досвід, урізноманітнювати соціальні якості, поведінку

нку, тобто цілеспрямовано вдосконалювати *соціальність*, розширюючи її до *регіональної* (регіон світу), *глобальної*. Забезпечений завдяки цьому новий рівень соціальної вихованості, у свою чергу, сприяє соціальній консолідації, інтеграції, прискоренню динаміки соціуму (від мікро- до глобального), появи нових видів ЗМІ. Крім того, швидкий розвиток електронних ЗМІ створює можливість здійснювати масове інформування не лише за принципом “зверху до низу”, тобто від держави, суспільства до кожного громадянина, соціальної групи (зміцнюючи адаптаційний та інтеграційний процеси соціального виховання), але й у зворотному напрямі “від кожного до всіх” (сприяючи індивідуалізаційній складовій соціального виховання). Отже, з прискоренням динаміки культури інформаційного суспільства ЗМІ здійснюватимуть провідну роль не лише в адаптації до культурної спадщини, в інтеграції через зміцнення соціальних зв’язків, але й в індивідуалізації, зокрема в донесенні творчого доробку “кожного” до суспільства та людства, це уможливило активізацію впливу кожного соціального суб’єкта на вдосконалення загальносвітової культури, зокрема її соціальної складової.

Таким чином, глобалізація культури людства закріплює за ЗМІ визначальну роль серед засобів соціального виховання. Зважаючи на це, соціальна педагогіка, обґрунтовуючи технології вдосконалення соціальності різних соціальних суб’єктів через гармонізацію соціально-виховних впливів різних соціальних інститутів, має досліджувати та використовувати соціально-виховний потенціал так званих нових медіа: Інтернету, інтерактивних радіо та телебачення, озброєних Інтернетом мобільних телефонів, планшетів, інших гаджетів – і сприяти нейтралізації їх негативно-го впливу на соціальний розвиток індивідів.

Інформаційне суспільство підвищуватиме значення освітньої функції ЗМІ. Саме новітні інформаційні й телекомунікаційні технології потенційно уможливають доступ до найякіснішої освіти кожної людини. Поступово з їх здешевлюванням вони стануть найпоширенішим засобом навчання, здобуття відповідних освітніх рівнів дітьми, дорослими й людьми похилого віку, здоровими та людьми з особливими потребами. У перспективі ЗМІ через освітні програми відкриють для “всіх” необмежений доступ до системи знань, до того ж за змістом, методами, формами, темпами навчання, найсприятливішими для індивідуальних здібностей, можливостей, потреб кожного учня. Поступово до них перейде провідна роль в освіті інформаційного суспільства, оскільки їхня можливість зв’язати “кожного” з “кожним” і “всіма” дедалі зростатиме. Отже, розробляючи соціально-педагогічні технології, фахівці мають зважати на можливості сучасних ЗМІ у поширенні соціальної освіти, а саме: соціальних знань, вмінь, навичок просоціальної поведінки.

Проте ЗМІ, зокрема глобальні інформаційні канали, можуть відігравати й негативну роль, а саме зупиняти соціальний розвиток соціальних суб’єктів, деформувати його, навіть забирати життя в людини через відповідну інформацію. ЗМІ підвищують можливість маніпулювання індивідуальною, соціальною свідомістю в глобальному масштабі та набуття соціальними суб’єктами нового виду залежності – інформаційної, віртуальної. Якщо зміст інформації, що транслюють радіо, телебачення, в демократичному суспільстві реально коректувати через громадський контроль, і сьогодні такі технології існують, то сама сутність Інтернету як реалізація одвічної мрії людства про вільний доступ “всіх” і “кожного” до всесвітньої інформації заважає цьому. Крім того, у філогенезі не вироблено технологій профілактики й виправлення негативного впливу Інтернету, власне науковцями світу лише визначається типологія проявів Інтернет-залежності (ігрова, комп’ютерна, кіберсексуальна, “інформаційний вампіризм”, web-серфінг та багато інших), наслідки якої для людства поки

що навіть не можна точно оцінити. Зважаючи на це, Генеральна Асамблея ООН вже прийняла резолюцію щодо “Створення глобальної культури кібербезпеки”.

Актуалізація ролі ЗМІ в культурі людства потребує наукового обґрунтування та реалізації соціально-педагогічних технологій, відповідних різнорівневих програм, проектів не лише адаптації населення до сучасних засобів глобальної інформації, набуття культури їх безпечного використання, усвідомлення їх значення в соціальному розвитку людини, групи, суспільства, але й захисту від маніпулювання їх свідомістю, від поневолення новими інформаційними технологіями, шляхом усвідомлення того, що ЗМІ є лише засобом удосконалення життя соціально-культурної, одухотвореної людини, а не її метою. Формування культури користування ЗМІ, критичного аналізу інформації, що вони поширюють, на сучасному етапі світового розвитку є профілактикою деформації соціального вдосконалення людства, тому провідною проблемою соціальної педагогіки має стати розробка технологій керування соціально-виховним потенціалом ЗМІ, особливо Інтернету, на користь соціальному розвитку всіх соціальних суб'єктів, проте це потребує нового рівня оволодіння ЗМІ, їх застосування у вирішенні професійних проблем самими фахівцями з соціальної педагогіки.

Наприклад, проблемі подолання залежності від комп'ютерних ігор значним чином сприятиме вміння фахівців створювати соціально-педагогічні комп'ютерні ігри, оскільки віртуальний простір, що продукується в процесі ігри, задається саме автором цієї гри. Просоціальна комп'ютерна гра має бути такою ж корисною для соціального розвитку людини в інформаційному суспільстві, як і книга (художня література) в індустріальну добу. Гра може мати навіть переваги в соціальному вихованні, наприклад, підлітків. Вона не просто розширює межі соціального простору, який засвоює дитина, а й надає процесу засвоєння активного характеру. Якщо добра книга розвиває уяву й саме уявно підліток ототожнює себе з героєм книги та пізнає соціальний світ слідом за автором, то добра соціально-педагогічна комп'ютерна гра дає змогу молодій людині діяти в уже створеному соціально-віртуальному середовищі, оцінюючи наслідки обраних варіантів поведінки, набуваючи віртуального досвіду так необхідних для підлітка соціальної самоактуалізації та самореалізації. Як і будь-яка гра, комп'ютерна може бути засобом і діагностики розвитку соціальності людини, і підвищення ефективності цього розвитку, і його корекції.

У соціальній педагогіці маємо розробити технології профілактики інформаційних залежностей, перш за все, в родині. Людина, особливо дитина, не повинна “уходити” у світ соціальних мереж, комп'ютерних ігор тощо за аналогією уходу з дому, від байдужої сім'ї, батьків, або тих, що не розуміються на інформаційному світі, тим самим сприяючи стихійним аспектам медіасоціалізації. Близькі люди мають бути “сталкерами” дитини у віртуальному просторі, навчаючи правильно в нього входити, відповідно ставитися до нього, використовувати його можливості для соціального самовдосконалення, а також вчасно та безпечно виходити з нього, привчаючи існувати паралельно й у віртуальному, і в соціальному світі, допомагаючи усвідомити переважне значення реального соціального простору для кожної людини.

Безумовно, в умовах інформаційного суспільства рівень володіння інформаційною культурою впливає на розвиток соціальності соціальних суб'єктів, проте фахівці з соціальної педагогіки мають розуміти, що всі питання, пов'язані з інформаційною культурою, стосуються проблемного поля такої нової галузі науки, як соціальні комунікації, а предметом соціальної педагогіки є соціальне виховання як цілеспрямований процес створення умов для ефективного розвитку соціальності людини, групи, суспільства, в період інформаційної доби і під провідним впливом ЗМІ.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши взаємовпливи ЗМІ та соціального виховання в інформаційному суспільстві з погляду вирішення актуальних соціально-педагогічних проблем сучасності, ми дійшли таких висновків:

– становлення культури інформаційної доби людства актуалізує соціокультурне значення ЗМІ та соціальної педагогіки, яка володіє механізмами профілактики соціальних конфліктів соціально-виховними засобами;

– ЗМІ поступово набувають значення провідного засобу соціального виховання всіх соціальних суб'єктів інформаційного суспільства від людини до глобального людства, тому найактуальнішими проблемами соціальної педагогіки мають бути завдання розвитку регіонального, глобального рівнів соціальності, проблеми медіасоціалізації, кіберсоціалізації, оскільки досвід педагогічного управління цими процесами у філогенезі відсутній;

– розробляючи сучасні соціально-педагогічні технології фахівці соціального виховання мають самі оволодіти таким рівнем користування новими ЗМІ, щоб не лише створювати власний соціально-педагогічний інформаційний, медійний продукт, а й навчати родину педагогічного доцільного керування медіасоціалізацією для профілактики інформаційної залежності її членів, проте не заходячи на проблемне поле соціальних комунікацій.

Перспективами подальших розвідок означеної проблеми є дослідження впливу ЗМІ на ресоціалізацію людей похилого віку в умовах інформаційного суспільства; кіберсоціалізації на соціальний розвиток дошкільнят, молодших школярів; ролі ЗМІ у профілактиці інформаційної залежності людини та інші.

Список використаної літератури

1. Ершов Д. Информационная безопасность личности как цель социально-педагогической деятельности / Д. Ершов // Социальная педагогика. – 2009. – № 2. – С. 123–128.
2. Запесоцкий А.С. Влияние СМИ на молодежь как проблема отечественной педагогики / А.С. Запесоцкий // Педагогика. – 2010. – № 2. – С. 3–16.
3. Кудашкіна О.З. Кіберсоціалізація як новий вид соціалізації у віртуальному середовищі / О.З. Кудашкіна // Соціальна педагогіка: теорія та практика – 2011. – № 1. – С. 12–17.
4. Курліщук І.І. Специфіка засобів масової комунікації як особливого інституту соціалізації / І.І. Курліщук // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2005. – № 7. – С. 150–155.
5. Малюк А. Формирование культуры информационной безопасности общества / А. Малюк // Педагогика. – 2009. – № 3. – С. 33–39.
6. Рижанова А.О. Засоби масової інформації / А.О. Рижанова // Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – 2-ге вид. – К. ; Сімферополь : Універсум, 2013. – С. 388–391.
7. Семчук С.І. Засоби масової інформації в процесі соціалізації дошкільників: особливості впливу та методичні рекомендації : навч.-метод. посіб. / С.І. Семчук. – Умань : ВПЦ “Візаві”, 2010. – 80 с.
8. Сулер Дж. Компьютерная и Интернет-зависимость [Электронный ресурс] / Дж. Сулер. – Режим доступа: www.psy.net.carfax.ru/texts/suler.
9. Усольцева И.В. Информационно-компьютерные технологии и воспитание / И.В. Усольцева // Педагогика. – 2010. – № 2. – С. 44–50.
10. Шведова Я.В. Социально-педагогические аспекты телевидения и тележурналистики : монография / Я.В. Шведова. – Х. : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2007. – 190 с.
11. Янг К. Диагноз – Интернет-зависимость [Электронный ресурс] / К. Янг. – Режим доступа: www.psy.net.carfax.ru/texts/young.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2013.

Рыжанова А.А. Средства массовой информации и актуальные социально-педагогические проблемы современности

Проанализирована роль СМИ в решении актуальных проблем социальной педагогики в условиях становления информационного общества, обосновано ведущее значение СМИ в качестве современного средства социального воспитания и необходимость готовности социальных педагогов к использованию СМИ в социально-педагогических технологиях, особенно социального воспитания в семье.

Ключевые слова: актуальные социально-педагогические проблемы, взаимовлияние социального воспитания и средств массовой информации, социальность, социальное воспитание в информационном обществе, медиасоциализация, киберсоциализация.

Ryzhanova A. Mass media and current social and pedagogical issues

Formation of global culture of mankind of the information era is possible only upon condition of constant improvement of mass media. Mass media are a social institute which provides for strengthening the integration processes, formation and development of socium mentality through information dissemination (social values, knowledge, standards of behavior) in a large scale; it emerges at the definite level of phylogenesis when realization of social links only through direct interpersonal communication slows down the development of the society culture. The diversity of mass media kinds (book, press, radio, television, Internet) depends on the state of material and technical culture of mankind and needs for acceleration of information dissemination. The specific character of mass media is in speed and regularity of informing the large quantity of people living in various geographical locations (people of different age, sex, social condition) that makes it possible to receive information almost simultaneously and this information has indirect and to some extent stereotype character.

Social and educational function of mass media is that they create favorite conditions for purposeful strengthening and mass circulation of social existence values (family, ethnic, confession, professional, civil, regional), corresponding ideals, standards and examples of social behavior that help form first of all civil sociality of all social subjects (person, group, society). With the emergence of mass media social communication is considerably being expanded because people gain access to social values, social culture of various countries of the world which promotes the improvement of sociality broadening it to regional (a region of the world), global one. Besides, the rapid development of electronic mass media makes it possible to mass informing not only according to the principle "from top to bottom", i. e. from the state, society to each person, social group (strengthening adaptation and integration processes of social education), but also backwards "from each to all" (contributing to the individualization component of social education).

The most current issues of social pedagogics are working out of the technologies of the development of regional, global levels of sociality of all social subjects, prevention of negative impacts of media socialization, cyber socialization and strengthening the positive ones, because the experience of pedagogical direction of these processes is absent in phylogenesis. Developing the up to date social and pedagogical technologies specialists in social education have themselves acquire such level of using new mass media that not only to create their own social and pedagogical information media product, but also teach to pedagogically purposeful guidance of mass socialization of families for the prevention of information dependence of their members not coming into the problem area of social communications.

Key words: current social and pedagogical issues, interdependence of social education and mass media, sociality, social education in information society, media socialization, cyber socialization.